

C.B. Balin, To Reveal Our Hearts: Jewish Women Writers in Tsarist Russia

Review by: עדית רוגובין פרנקל

Zion / ציון, Vol. ג' (תשס"ג), (סח, חוברת א'), pp. 121-123

Published by: [Historical Society of Israel/](#)

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/70039407>

Accessed: 28/11/2011 05:31

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://www.jstor.org/page/info/about/policies/terms.jsp>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Historical Society of Israel/ is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Zion* /.

<http://www.jstor.org>

בזמן שיהודי אוסטרו-הונגריה כבר זכו לאמנציפציה, עדיין חיכו יהודי האימפריה הרוסית, בקוצר רוח גובר והולך, לסימנים של שיפור. הם הוגבלו ל'תחום המושב', והריבוי הטבעי המהיר אילץ רבים מהם לעמול קשה כדי למנוע חרפת רעב ממשפחותיהם. הרפורמות המצומצמות שביצע אלכסנדר השני עודדו אותם בתחילה, אך בסופו של דבר הם נואשו מלקבל זכויות מלאות שיאפשרו להם להתקיים בכבוד בתוך האימפריה הרוסית. השיפורים הקלים אמנם נטעו בהם תקוות לרפורמות עתידיות נרחבות הרבה יותר, אך עוד לפני הרצחו של אלכסנדר השני התברר ליהודים שהוא אינו עומד לשמש להם צאר-משחרר.

עם זאת, אפילו הרפורמות המצומצמות הללו השפיעו לטובה במגוון תחומים. וכך, בשילוב עם המדיניות הצארית הנושנה, שאפשרה ליהודים ללמוד בגימנסיות ובמוסדות להשכלה גבוהה, נסללה בסופו של דבר הדרך להגדיל את מספר הצעירים היהודים שזכו לחינוך חילוני. עידוד החינוך המודרני על ידי תנועת ההשכלה, והתפיסה הצארית שחינוך כזה יועיל למדינה, השתלבו זה בזה בתקופת שלטונו של אלכסנדר השני. מגמה זו לא השתנתה אפילו כאשר אלכסנדר השלישי הנהיג מדיניות של 'נמרוס קלאוזוס' בשנת 1887.

בדרך כלל נוטים להבליט את החינוך שקיבלו הנערים היהודים, אך חשוב לציין שגם נערות ונשים צעירות הושפעו ממגמה זו (הנושא כבר נדון בכמה מחקרים, למשל מחקריהם של שאול שטמפר, שמעון [סמיון] קרייז, שמואל פיינר ואיריס פרוש). הורים החלו לשלוח גם את בנותיהם לבתי ספר – פנסיונים, גימנסיות ומוסדות פרטיים וציבוריים מסוגים שונים. לאט לאט החלו גם הנערות לרכוש יסודות של השכלה מודרנית. הן קיבלו הכשרה יסודית יותר מאשר אחיהן בשפות זרות – רוסית, צרפתית וגרמנית, ונערות יהודיות רבות מן המעמד הבינוני או הבינוני-הגבוה נהגו לקרוא רומנים אירופיים לשם לימוד או להנאה. מעמדם של הגברים בעולם הספרות היפה אמנם נותר דומיננטי, אך אין ספק שגם נשים קראו ספרים ולעיתים אף שלחו ידיהן בכתיבה.

זו התופעה שבחירה קרול ב' ביילין לתאר בספרה. קשה למצוא מספר גדול במיוחד של סופרות יהודיות שפעלו ברוסיה הצארית (אם כי ייתכן שהיו יותר מכפי שידוע לנו), ולפיכך אין זה מפתיע שרק מעט נכתב בנושא זה. ביילין איתרה את שמותיהן של שישים ושבע נשים יהודיות אשר כתבו באימפריה הרוסית, למן 1869 ועד מהפכת 1917: ארבעים וארבע מתוכן כתבו רוסית, שבע-עשרה עברית ושש יידיש. המידע על רוב הנשים הללו מוגבל, וביילין בחרה להתמקד בחמש נשים אשר חיו ברוסיה הצארית ונעוריהן ולפחות בכמה משנות היצירה שלהן.

מחקרה של ביילין הוביל אותה לארכיונים בניו-יורק, במונטריאול, במוסקבה ובתל-אביב, ארכיונים שכמעט לא נבדקו קודם לכן. לפחות ארבע מחמש הנשים שחקרה היו בלתי ידועות יחסית ולא נכתבו עליהן ביוגרפיות בעבר. בניסיונה להרכיב את חלקי הפסיפס של חייהן, בחנה ביילין באופן יסודי את כתביהן ובדקה מסמכים מכל סוג – מכתבים, יומנים ויצירות שלא פורסמו. עמל שקדני זה מאפשר לקרוא הצצה אל תוך עולמן של נשים יהודיות אינטלקטואליות אשר חיו בעידן שבו מעמדן לא היה בטוח והן היו בודדות במאבקן לפרסום ולהכרה.

חמש הנשים הנדונות בספר היו שונות מאוד זו מזו. כולן היו בנות המעמד הבינוני, אך נבדלו

מבחינת מצבן המשפחתי, השכלתן, כישורונן והצלחתן. קצתן היו מוזרות למדי, קצתן חיו חיים יוצאי דופן, וכולן התקשו מאוד לחמוק מלהשתייך לשוליים. אפשר בהחלט לומר שאלמלא היו נשים, רובן לא היו נחשבות כותבות או פובליציסטיות חשובות במיוחד. לכן ראוי לשאול (אף שהמחברת אינה עושה זאת) מה הייתה מידת חשיבותן בתקופתן ובאיזו מידה השפיעו על בני זמנן או על הדורות הבאים של כותבים וכותבות. אכן, הספר שלפנינו אינו מלמד אותנו על נשים יהודיות ברוסיה באופן כללי, אלא מוגבל למקרים המסוימים המתוארים בו. עם זאת, הסיפורים השונים מאלפים בהחלט.

מרים מרקל-מוזסון (1839–1920), למשל, הייתה חניכה של תנועת ההשכלה ובחרה לכתוב עברית – בחירה יוצאת דופן עבור אישה בתקופתה. ביילין טוענת כי המשכילים עודדו נשים ללמד את עצמן, אם כי בעיקר כדי שיהיו נשים ואמהות טובות יותר, ולא לשם הגשמה עצמית. מרקל-מוזסון למדה עברית בביתה, בילדותה, והחלה לכתוב שירה בעברית עוד לפני נישואיה. היא התכתבה במשך תקופה ארוכה עם מאפו ועם י"ל גורדון וזכתה לעידוד משניהם.

מרקל-מוזסון החלה לעסוק בתרגום, מתוך מחשבה שכך תוכל לפרסם מכתביה ביתר קלות, וגם קצרה שבחים על תרגומיה לעברית. ואולם, מסיבה כלשהי היא חדלה לתרגם למשך כעשרים שנה, בין השנים 1869–1887. ביילין מעלה את הסברה שמרקל-מוזסון סבלה ממריאות רופפת בשנות השלושים לחייה, אולי משום ש'פינה אכולת-אשם בישוה ספגה לתוכה את החשדנות שהפגינה הקהילה היהודית כלפי אישה שבחרה לעסוק בכתיבה, ובנוסף לכך גם לא היו לה ילדים'. ביילין אינה תומכת את טענתה בראיות כלשהן, ולפיכך נראה לקורא שהיא מחפשת פירוש פמיניסטי לתופעה שביטויה העיקרי היה עייפות, אם כי היו יכולות להיות לה סיבות רבות אחרות. בעיית הפרשנות הזאת חוזרת במקומות נוספים בספר. ביילין לא הצליחה למצוא די פרטים לשרטוט הדיוקנאות המלאים של גיבורותיה, אולי בשל מיעוט החומר הארכיוני. ואולם עובדה זו אינה מונעת ממנה להעלות השערות מתחום המגדר, אף שהן נראות לעתים בלתי ישימות לחלוטין ביחס לאותן נשים בנות המאה הי"ט.

אחת הנשים שביילין מתארת, ראשל מירנובנה חין (1861–1928), זכתה בימייה להצלחה יוצאת דופן (אם כי לא מסחררת). חין נולדה במחוז מוֹגֵילב ועברה למוסקבה. היא כתבה רוסית ופרסמה בכתבי עת פופולריים, כגון 'רוסקַה מִסָל' ו'רוסקַה בּוֹגָצ'טוֹב', וכן בכתב העת היהודי 'וֹסְחוֹד'. היא גם תרגמה יצירות מאת גי' דה-מופסן, אמיל זולא וז'ורז' סנד. שניים ממחזותיה הוצגו בתאטרון מאלי במוסקבה. חין התרועעה עם בני האינטליגנציה הרוסית של טרום המהפכה, יהודים ולא יהודים כאחד, ונראה שהיו לה יחסים טובים עם שתי הקבוצות. לא ברור בדיוק עד כמה הייתה קשורה חין ליהדותה. כדי להתגרש מבעלה הראשון נאלצה להתנצר, וכשגבר יהודי אחר ביקש לשאתה לאישה, נאלץ להתנצר גם הוא. היא התעניינה בפוליטיקה והייתה מעורבת במפלגת הקדטים (בעיקר באמצעות בעלה, אוסיפ בוריסוביץ' גולדובסקי), אך זיכרונותיה, על פי ביילין, אינם משקפים כל דאגה ביחס לפורגורמים של שנת 1905 הרת האסון.

הפרק על סופיה דובנובה-ארליך (בתו של שמעון דובנוב) מרתק ביותר, אף שתורמתו לתמונה הכללית היא המועטה ביותר. דובנובה-ארליך כתבה זיכרונות עשירים משלה, והם פורסמו הן ברוסית הן באנגלית. גם כאן ביילין מחפשת זווית פמיניסטית במקום שבו אין היא הכרחית. ביילין כותבת, כי נישואיהם של דובנובה והנריק ארליך (ממנהיגי הבונד) היו נישואים שוויוניים. אמנם, נכון שהייתה לדובנובה קריירה משלה ובעלה כיבד אותה, אך מן הביוגרפיה שלה עולה כי כל מה שהיה

קשור לבית ולמשפחה נפל על כתפיה וגזל חלק גדול מזמנה. איזו משמעות יש לשוויוניות במקרים כאלה?

קרול ביילין ראויה לשבחים על שבחרה לחקור נושא זה, השייך לתחום רחב שטרם נחקר דיו. היא הצליחה לחשוף הרבה מקורות חשובים, במגוון שפות, רבים מהם בכתב יד. יש לקוות שבעקבות פרסום ספרה של ביילין ייעשו מחקרים נוספים בתחום חשוב זה.

בספר נפלו מספר טעויות שניתן היה להימנע מהן בקלות. ניכר כי המוציא לאור לא השקיע די הצורך בהגהה, ואין כל הצדקה לטעויות כתיב (למשל בעמ' 6, 11), למיקוף שגוי (למשל בעמ' 32, שורות 7, 8 מלמטה) או לשורות החוזרות על עצמן (עמ' 44). הערה 110 בעמ' 114 הייתה צריכה להיות הערה 119.

בספר ישנם גם אי־דיוקים עובדתיים. התאריכים והגיל של חוה שפירו עלולים לבלבל את הקורא. אלכסנדר השלישי שלט עד 1896 בעמ' 85, אבל עד 1893 בעמ' 113. בעמוד הבא נכתב כי שלטונו של ניקולאי השני החל ב־1893. את השנה הנכונה (1894) ביילין אינה מביאה בשום מקום.

ספק מתעורר גם בנוגע לידיעתה את שפת המקורות. ביילין מביאה את צורת המקור הרוסית של 'חוק האלוהים' ביחסת הקניין, אף שלמעשה עליה לבוא ביחסת הנושא (עמ' 130). היא כותבת על שרה פבלוביץ' ברג (כלומר משתמשת בצורה הזכרית של שם האב). לבסוף, ביילין טועה באומרה, בעמ' 3, כי מריה סאקר הייתה היהודייה הראשונה שפרסמה בעיתונות הרוסית־היהודית. נשים כתבו עבור ה'רוֹסִי־הַיְהוּדִי כבר בשנת 1860.

הפגמים שזכרו לעיל, יחד עם אינספור חזרות המופיעות בטקסט, עלולים להפריע לקורא. עם זאת, ספרה של ביילין חושף חומר חדש ויקר ערך על נשים וכתובה באימפריה הרוסית, ולפנינו מחקר חלוצי וחשוב.

עדית רוגובין פרנקל